

4. Степанов В.В. Несостоятельность (банкротство) в России, Франции, Англии, Германии. – М.: Статут, 1999. – 204 с.

5. Антикризисное управление: от банкротства к финансовому оздоровлению / Под ред. Иванова Г.П. – М.:ЮНИТИ. – 1995. – 378 с.

Р.В. ЗАЛУСЬКИЙ, Я.К. ЛУЗАН,
Юридична академія МВС України, м. Дніпропетровськ

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ В БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

Підприємницька діяльність в сучасних умовах господарювання має різні напрями:

1. Виробнича. Сукупність суб'єктів господарювання які займаються виробленням продукції, виконанням робіт, наданням послуг.

2. Комерційна. Основна мета цієї діяльності – отримання прибутку від посередницьких операцій. Вона представлена підприємствами, установами, організаціями.

3. Грошово-кредитна. Національний банк України є центральним банком, який проводить єдину державну грошово-кредитну політику з метою забезпечення стабільності національної грошової одиниці та мережою комерційних банків.

До банківської системи України входять Національний банк України з мережею своїх органів та комерційні банки. Банківська система відіграє важливу роль у зростанні економічного потенціалу держави, адже банківська діяльність тісно пов'язана з діяльністю у всіх галузях народного господарства. Що стосується приватного сектору економіки, то ефективність комерційної діяльності в будь-яких сферах теж залежить від фінансового забезпечення.

Згідно статистичних даних, станом на 1 березня 2002 року в Україні зареєстровано 187 банків, у тому числі за участю інозе-

мною капіталу – 24, із них 6 банків зі 100% іноземним капіталом). Фактично діють 153 банки із загальним обсягом статутного фонду понад 4.635 млрд. грн. Обсяг статутного фонду у розрахунку на 1 діючий банк складає близько 30.3 млн. грн.

Основні показники діяльності банків України представлено в таблиці 1.

Виходячи з даних цієї таблиці ми можемо зробити аналіз: порівнюючи кількість банків за реєстром, видно, що у 2002 р., порівняно з 2000 р., їх кількість знизилась від 195 до 187. Одночасно, сплачений статутний капітал діючих банків у гривневому еквіваленті зріс від 3666 грн. до 4576 грн., що є гарантом платоспроможності банків, виконання зобов'язань перед вкладниками та засновниками.

Переважна кількість операцій, що проводиться банками України на теперішній час (і які передбачені ст. 47 Зн.У. "Про банки та банківську діяльність"):

1) приймання вкладів (депозитів) від юридичних і фізичних осіб;

2) відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів і банків-кореспондентів, у тому числі переказ грошових коштів з цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них;

3) розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик.

Таблиця 1

Окремі дані по банкам України

Показники	Роки		
	2000	2001	2002
1. Кількість банків за реєстром (на кінець року), у тому числі зареєстровано протягом року	195	189	187
2. Банки за організаційно-правовою формою господарювання:			
-акціонерні товариства:	169	164	-
відкриті	120	115	-
закриті	49	49	-
-товариства з обмеженою відповідальністю	26	25	-
-кооперативні	-	-	-
3. Банки за участю іноземного капіталу	31	28	24
У тому числі зі 100% іноземним капіталом	7	6	6
4. Кількість банків, які мають ліцензію Національного банку України на здійснення валютних операцій (на кінець періоду)	149	149	-
5. Сплачений статутний капітал діючих банків у гривневому еквіваленті, млн. грн.	3666	4576	-

Банк, крім перелічених операцій, має право здійснювати такі операції та угоди:

- 1) операції з валютними цінностями;
- 2) емісію власних цінних паперів;
- 3) організацію купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів;
- 4) здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені (включаючи андеррайтинг);
- 5) надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі;
- 6) придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог та прийом платежів (факторинг);
- 7) лізинг;
- 8) послуги з відповідального зберігання та надання в оренду сейфів для зберігання цінностей та документів;
- 9) випуск, купівлю, продаж і обслуговування чеків, векселів та інших оборотних платіжних інструментів;

10) випуск банківських платіжних карток і здійснення операцій з використанням цих карток;

11) надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських операцій; та інші операції, на проведення яких мається письмовий дозвіл Національного банку України.

В сучасних ринкових умовах розширюється коло суб'єктів господарювання (акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, приватні підприємства і т.і.) різних за формою власності та організаційною структурою. Зростає і число правопорушень, урізноманітнюються способи скоєння корисливих злочинів, у тому числі комерційними банками; про це свідчать статистичні дані: Так, наприклад, банківська система Дніпропетровської області утримує в собі 11 комерційних банків – самостійних юридичних осіб (або 6% загальної мережі комерційних банків України), 94 філіала банків, 276 безбалансових відділів, 86 небанківських кредитно – фінансових організацій.

Станом на 01.09.2002 вклади населення до комерційних банків області склали в національній валюті – 1 млрд. 197 млн. грн. та 770 млн. грн. в іноземній валюті. Заборгованість по кредитах банків складає 3 млрд. 696 млн. грн., сума прострочених заборгованостей складає 149 млн. 463 тис. грн. в національній валюті та 171 млн. 079 тис. грн. в іноземній.

За 8 місяців 2002 року в банківській сфері виявлено 536 злочинів. Підрозділами Державної служби боротьби з економічною злочинністю: виявлено 512 злочинів (за такий самий термін порівняно з 2001 роком – 494 кримінальних справи), в тому числі: – 121 факт розкрадання, 77 – в великих і особисто великих розмірах; 69 фактів шахрайства з фінансовими ресурсами (ст.222 Кримінального Кодексу України).

Виробництвом закінчено 302 кримінальні справи, направлено до суду 284 кримінальні справи.

В 2002 році, у відношенні до працівників банків порушено 77 кримінальних справ, з числа яких 25 фактів розкрадання. До кримінальної відповідальності притягнуто 33 посадові та матеріально-відповідальні особи.

Проведений на основі матеріалів перевірок та кримінальних справ аналіз показав, що найпоширенішими злочинами в банківській сфері є зловживання службовим становищем (ст.364 Кримінального Кодексу України), в тому числі по домовленості з посадовими особами банків, посадові підробки, розкрадання майна і грошей.

Все гостріше постає проблема організації господарського контролю (з боку держави, державногосподарського контролю) за діяльністю суб'єктів банківсько-кредитної сфери, а також внутрішньогосподарського контролю. Такий досвід заслуговує на увагу, оскільки стан банківського нагляду в Україні не відповідає реальній економічній обстановці країни і значною мірою обумовив зростання злочинності у цій сфері.

Досвід щодо організації банківського нагляду свідчить, що у більшості розвинених демократичних країн контрольні функції не монополізовані. Поряд з центральними банками їх виконують інші спеціально створені органи. Державний контроль за банківською діяльністю максимально жорсткий. Це пов'язано з турботою держави не тільки про те, щоб зберегти свій контроль і владу над випуском і обігом валюти, а й забезпечити безпеку вкладників та інших кредиторів банків, репутацію фінансової системи країни в цілому.

В Україні відповідно до Закону України "Про Національний банк", прийнятий 20.05.1999 р., передбачено також створення вищого органу управління і контролю – Ради Національного банку. Проте її функції поширюються лише на Національний банк України, залишаючи за межами безпосереднього впливу головне – діяльність комерційних банків.

Національні нормативні документи визначають коло суб'єктів перевірки; перевіряючі, в межах своєї компетенції, можуть проводити перевірки, та вживати заходів по попередженню правопорушень чи застосовувати фінансові, адміністративні санкції щодо правопорушників.

Метою банківського нагляду є стабільність банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів банку щодо безпеки зберігання коштів клієнтів на банківських рахунках.

На сьогодні, згідно чинного законодавства України щодо суб'єктів господарювання, у тому числі і банківсько – кредитних установ, можуть застосовуватись різні методи господарського контролю.

1. Ревізія. Один з методів контролю діяльності підприємства і його підрозділів за певний період часу з метою встановлення законності, доцільності та ефективності здійснених господарських операцій, забезпеченості збереження майна, правильності і достовірності обліку і звітності.

Внутрішній контроль за фінансово-господарською діяльністю банку здійснює ревізійна комісія, створення якої передбачено ст.41 Зн.У. "Про банки та банківську діяльність".

2. Судово-бухгалтерська експертиза. Процесуальна дія, спрямована на встановлення обставин карної справи, та полягає у проведенні дослідження на основі спеціальних економічних знань та надання висновку експертом за дорученням органів дізнання, слідства, прокуратури та суду.

3. Інвентаризація. Перевірка наявності та стану об'єкта контролю, яка здійснюється шляхом спостереження, вимірювання, реєстрації та порівняння отриманих даних. Це основа внутрішньо-господарського контролю, регламентується чинним законодавством та проводиться незалежно від ревізії, аудиту, судово-бухгалтерської експертизи.

5. Аудит. Це метод господарського контролю, що складається із сукупності методичних прийомів, застосування яких дозволяє визначити достовірність звітності, обліку, їх повноту, відповідність чинному законодавству та встановленим нормативам. Суть аудиту полягає в перевірці публічної бухгалтерської звітності, обліку, первинних документів та іншої інформації відносно фінансово-господарської діяльності суб'єктів ведення господарства.

Щодо зовнішнього контролю, то згідно ст.66 Зн.У. "Про банки та банківську діяльність" – державне регулювання діяльності банків здійснюється Національним банком України.

В свою чергу банки створюють службу внутрішнього аудиту, яка є органом оперативного контролю правління (ради директорів) банку (ст.45 Зн.У. "Про банки та банківську діяльність"). Служба внутрішнього аудиту підпорядковується правлінню (раді директорів) банку та звітує перед

ним, діє на підставі положення, затвердженого правлінням (радою директорів). Служба внутрішнього аудиту має право на ознайомлення з усією документацією банку та нагляд за діяльністю будь-якого підрозділу банку. Служба внутрішнього аудиту уповноважена вимагати письмові пояснення від окремих посадових осіб банку щодо виявлених недоліків у роботі, т.я. його основна мета-вчасно виявляти і усувати недоліки у роботі банків.

Таким чином Аудиторська служба як суб'єкт внутрішньо-оперативного контролю діяльності банку дозволяє вирішити проблеми організації банківського нагляду в Україні і є першим суб'єктом господарського контролю, який має право наглядати за поточною діяльністю банку, контролювати дотримання національного законодавства, виявляти випадки перевищення повноважень посадовими особами банку; може протидіяти злочинності у цій сфері.

Стосовно процедури й порядку проведення аудиту комерційних банків, на наш погляд, доцільно дещо розширити повноваження Національного банку України в питаннях організації як зовнішнього, так і внутрішнього банківського аудиторського контролю:

– поряд з Аудиторською палатою України наділити правом ліцензування аудиторських організацій для проведення аудиту банків;

– надати право участі у сертифікаціях аудиторів, які будуть здійснювати аудит банків, оскільки Національний банк України – єдиний державний орган повнообізнаний в тому, якими професійними знаннями і навичками має володіти аудитор банку;

– надати право впливу (рекомендаційного характеру) на порядок, методи аудиторської перевірки.